

## מקורות לשיעור 1112 – סוף חמה / העמדת שיעון שידליק בשבת

### / הנחה על פלטה לפני שידלקת

#### סנהדרין דף עז: – עז.

ואלו הנהרגין: הרוצח, ואנשי עיר הנדחת. רוצח שהכה את רעהו באבן או בברזל, וכבש עליו לתוך המים או לתוך האור ואינו יכול לעלות משם ומת - חייב... (גמ') כבש מנלן? אמר שמואל: דאמר קרא "או באיבה" - לרבות את המצמצם (רש"י: או לרבות את המצמצם - היינו כובש, שצמצמו שם שלא יקום). ההוא גברא דמצמצמא לחיותא דחבריה בשימשא, ומתה. רבינא מחייב, רב אחא בר רב פטר. רבינא מחייב: קל וחומר, ומה רוצח שלא עשה בו שוגג כמזיד ואונס כרצון - חייב בו את המצמצם, נזקין שעשה בהן שוגג כמזיד ואונס כרצון (היכא דעביד בידים ואפילו ישן, כדיליף בבבא קמא (כו, ב) פצע תחת פצע - לחייב על השוגג כמזיד וכו') - אינו דין שחייב בהן את המצמצם!! רב אחא בר רב פטר (דגרמא בעלמא הוא, דשמשא קטליה). אמר רב משרשיא: מאי טעמא דאבוה דאבא דפטר? אמר קרא 'מות יומת המכה רצח הוא' - ברוצח הוא דחייב לן מצמצם, בנזקין - לא חייב לן מצמצם (סיפיה דקרא דלעיל או באיבה דרבינא מצמצם, וכתוב רוצח הוא מיעוטא למעוטי נזקין).

#### קונטרס דינא דגרמי לרמב"ן

ומצמצם שבפי' הנשרפין לא כתבה רבינו הגדול ז"ל בהלכות, שמע מינה לדידן דדיינינן דינא דגרמי חייב, וזה אין צריך לפנינו.

#### שו"ע חו"מ סימן שפג סעיף ה

הכובש בהמת חבריו במים, או שהניחה בחמה וצמצם עליה המקום כדי שלא תמצא צל עד שהרגתה החמה, חייב. הגה: ודוקא שאחזה בידו, אבל סגר עליה חדלת שלא תצא יש אומרים דפטור מדיני אדם (טור).

#### באר הגולה חושן משפט סימן שפג סעיף ה ס"ק ז. שם

שם פ"ו מה' חובל ומזיק דין י"ב כתב הרב המגיד דין זה מחלוקת רבינא ורב אחא בר רב פפא בפי' אלו הנשרפין בסנהדרין (סוף דף ע"ו) פסק כרבינא דמחייב משום דדיינינן דינא דגרמי וכ"פ הרב ר' מאיר ז"ל וכ"כ הרמב"ן ז"ל בדיני דגרמי שחיבר ע"כ פי' הכובש שנפלה מעצמה למים וכבש עליה ולא נתנה להרים ראשה וברמב"ם איתא או שנפלה ומנעה מלעלות עד שמתה במים ודין זה נשנה שם במשנה לענין רוצח:

#### מסכת סנהדרין דף עז.

ואמר רבא: כפתו בחמה ומת, בצינה ומת - חייב. סוף חמה לבא, סוף צינה לבא - פטור

#### תוס' סנהדרין דף עז. ד"ה סוף חמה

סוף חמה לבא כו' - דלא רבי רחמנא מצמצם אלא במקום שהתחיל בו ההיזק כבר. ומיהו אם כפתו בפנים והביאו במקום שסוף חמה לבא וסוף צנה לבא נראה דחייב למ"ד אשו משום חציו דלענין מיתה נמי מחייבין באשו משום חציו כדמוכח בכיצד הרגל (שם דף כב. ושם) ואין חילוק בין מקרב האש אצל הדבר למקרב הדבר אצל האש... עוד יש לפרש דבכל הני דסוף חמה וצנה וארי לבא נזרק צרור למעלה ונפל לתחת אפילו כפתו והביאו שם פטור דדמי לכח כחו. ואש נמי שלא המיתה אלא ברוח מצויה פטור ממיתה אלא דלענין ממון חייב נזק שלם ולא דמי לחצי נזק צרורות אף על גב דכח כחו הוא דהא אשו נמי חייב משום ממונו כדמוכח בפרק כיצד הרגל (ב"ק דף כג. ושם) דמאן דאית ליה משום חציו אית ליה נמי משום ממונו. (הערות לשו"ת מהר"ם שיק: ומבואר דנחלקו ב' תירוצי התוס' אי דבר שסופו לבוא נחשב כמעשה ידיה - ועיין לקמן שו"ת מהר"ם שיק) מה הדין ב"מצמצם" בהלכות שבת? האם זה בכלל הגרמות שפטרה תורה בשבת?

#### שו"ת מהר"ם שיק אורח חיים סימן קנז - ו' חשוון תרל"א

הערת המו"ל - מהדורה חדשה: תשובה זו היא מן הראשונות העוסקות בחידושי הטכנולוגי שנתחדשו אז ועל כן נפוצה והתפרסמה במיוחד אצל גדולי ישראל והרבה מאוד פוסקים שדנו בענינים אלו תמכו יתדותם על דברי רבינו ופלפלו בדבריו ובראיותיו ובראשם הגאון בעל שו"ת ריב"א סימן ו' חמיו של הרב השואל וראה באורך בליקוטי הערות

מכתבו קבלתי, ועל אשר שאלתני באבן השעות שנעשה כעת שעם וועקיר מדליק גם כן נר, אם רשאי להעמידו ולהכינו בערב שבת כדי שהוועקיר ידליק האור בשבת קודש באשמורת הבוקר. ודעת מעלתו נ"י נוטה להתיר, דכיון שנוהגין העולם לאסור להעמיד כלי השעות המשמיע קול בשבת, אין לחוש לשמא יעשה כן בשבת כמו שחששו בסימן רס"ה [סעיף ד'], ולכך מערב שבת שרי, עכ"ל בקיצור. והנה זה פשוט דמן התורה מותר לעשות בערב שבת דבר שעושה ממילא מלאכה בשבת, כמו שפסק הרמב"ם ריש פרק ג' דשבת [הלכה א'] שכתב שלא נאסר עלינו לעשות מלאכה אלא בעיצומו של יום אבל כשתיעשה המלאכה מעצמה בשבת מותר לנו ליהנות במה שנעשה בשבת מאליו, עכ"ל.

אמנם אם עושה דבר בשבת שעל ידי זה יהא נעשה לאחר שעה מלאכה, דהיינו אם בשבת הוא מכין ומעמיד כלי השעות הנ"ל שעל ידי כן תידלק הנר לאחר שעה, צריך עיון אי הוי איסור דאורייתא או לא. דהרי האופה ומבשל כיון שנותן הדבר לאש, אף על גב שהאפיה והבישול נגמרים אחר שעה, אפילו הכי חשוב מעשה ידיה כאילו מניח שם הפת והקדירה וחוזר ומניח, דכל שמעשה הראשון נמשך הוי כעושה וחוזר ועושה אם עשה המעשה הראשון באיסור, וכעין שאמרו בכלאים במכות דף כ"א ע"ב. מיהו זהו דווקא במעשה הנמשך שמיד בשעת ההנחה היה שם אש, דהיינו שמתחיל הפעולה מיד, אבל אם לא היה שם דבר העושה הפעולה האסורה אלא שסופו לבוא, אף על גב דלענין נזקין חייב מקרא דיכי תצא אש [שמות כ"ב ה'], אבל לענין שחיטה ושאר דברים תליא בשני תירוצים שבתוס' סנהדרין דף ע"ז [ע"א] ד"ה סוף חמה.

ומדברי הרמב"ם פרק ג' מרוצח הלכה י' מוכח כתירוץ השני,

רמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק ג הלכה י': אבל הכופת את חברו והניחו ברעב עד שמת, או שכפתו והניחו במקום שסוף הצנה או החמה לבוא לשם ובאה והמיתתו, או שכפה עליו גיגית, או שפרע עליו את המעזיבה, או שהשיך בו את הנחש, ואין צריך לומר אם שסה בו כלב או נחש, בכל אלו אין בית דין ממיתין אותו, והרי הוא רוצח ודורש דמים דורש ממנו דם.

(הערת המול לשו"ת מהר"ם שיק: ומבואר דס"ל כתירוץ שני בתוס' הנ"ל דדבר שסופו לבוא לא חשיב מעשה ידיה)

וכן כתב הר"ן שם [ע"ב ד"ה זרק] דהוי רק כגרמא ולא חשיב כמעשה ידיה. ולענין גרמי כתב הסמ"ע בחשן משפט סימן שפ"ו ס"ק א' דבעינן שיהא בריא הזיקא, וליש אומרים בעינן דווקא שהפעולה תעשה מעשה בגוף הניזק, וכבר הארכתי בענין הזה [סימן קי"ד] לענין רחיים של מים.

והנה לענין מצודה שפירס בשבת אם אינו ברור שתצוד לבסוף פטור, אבל אם פירס במקום שבוודאי תצוד לבסוף יש לדון דתליא בשני תירוצים דבתוס' סנהדרין הנ"ל.... , ואלו הטעמים והחששות אינם שייכים בנידון שלנו, ולכך נראה לי דשרי לתקן בערב שבת שבשבת יבעיר אש מעצמו.

#### מערכי לב עמ' קמג:

נראה לי שאין להביא ראיה ממלאכת צידה לענין סוף חמה לבוא במלאכות שבת מלאכת צידה באמצעות פריסת מצודה היא מלאכה מיוחדת. פריסת מלכודת היא שיטה מקובלת לצוד וזה אופיה הרגיל. ובמובן מה דומה לזורה ורוח מסייעתו שחייב בשבת משום מלאכת מחשבת אסרה תורה... כל מלאכה יש לה את הצורה המיוחדת שלה יש מלאכות שדומות במובן מה לצידה למשל בישול ואפיה כתבנו לעיל שבמלאכת בישול האדם חייב כאשר שם את הסיר עם התבשיל על האש והתבשיל התבשל מאליו כדי צורכו הבישול או האפיה נגמרים מאליו והמלאכה נעשית ע"י פעולה הדומה לגרמא...

#### מאורי אש פרק ד' ענף ג' עמ' רמ"ז (ע"ש לגבי העמדת הקדירה קודם שיסיק גוי התנור)

ולפי זה נראה... חידוש גדול דאיסור העמדת הקדירה קודם ההיסק, הוא דווקא אם אח"כ נעשה היסק על ידי אדם, בין שהוא ישראל ובין שהוא עכו"ם, משא"כ העמדת קדירה בשבת על גבי תנור אלקטריא, שהוא ידלק אח"כ מעצמו על ידי השעון בכה"ג קיל טפי, משום דמלאכת הבישול שלאח"כ מתייחסת רק להשעון ולהמכונה האלקטרת שבתחנה שהיא מהוה את הזרם וא"כ גם לבסוף אין כאן כלל מלאכה הנעשית ע"י אדם,

ושרי שפיר לדעת הסוברים דגרמא שרי אף שלא במקום פסידא אם נאמר דבכה"ג שהמלאכה נעשית ודאי לאחר זמן, מ"מ חשיב רק גרמא, כיוון שאינה נעשית מיד. אמנם חלילה להקל בזה כעין זה העריכו כבר כל גדולי הדור על דבר הענגליש"ע קיכ"י<sup>1</sup>, וכתבו בזה כמה טעמים לאיסור וכמעט רוב הטעמים שייכא נמי בנידון דידן. האם ניתן לדמות לסוף חמה לבוא ? ומה דין סוף חמה לבוא בדיני שבת ?

#### תוספת אורה שם:

במנחת שלמה תניינא (סימן כ"ח...) לענין גרם מלאכה בשבת נראה לענ"ד פשוט דקיל טפי משבות דאמירה לנכרי שהרי לענין גרמא מפורש אמרו בגמרא עשיה הוא דאסור גרמא שרי...

והשיב רבינו... הנה ידוע שהאחרונים תמוה לסתירה שבגרמא שבת (קכ:), להא דמסכת ב"ק ס. בענין גרמא במלאכת שבת, ויש שכתבו דשאני זורה דעיקר המלאכה הוא על ידי הרוח ובהכי חייבה רחמנא, ואם כן הוא הדין נמי עופר הוא מבשל שנעשה ממילא על ידי האש וכמו שכתבו התוספות (מנחות נו: ד"ה ומעשה) [שחייב על אפיייה בתנור מפני שדרך הפת להאפות כולה שהניחה שם], מכל מקום נראה דעכ"פ לא מצינן דמחייב כי אם כשהתחלת המלאכה נעשתה על כל פנים בידיים, כגון שהוא מעמיד את הקדירה על האש, דאז הוי כאילו תחילת הבישול עשה הוא בידיים, ולכך חייו אף אם גמר המלאכה מעצמה, מה שאין כן אם גם תחילת המלאכה לא נעשה על ידו אז מיקרי שפיר גרמא... ואם כן לפי זה נראה ודאי דכל בישול חשיב שפיר מלאכה, משום דכיון דמיד עם העמדת הקדירה מתחיל הבישול, היינו כפתו בחמה ומת, דחשיב מעשה ידיים משא"כ אם רק עתיד להידלק לאחר זמן - הינו סוף חמה לבוא דקי"ל דפטור.

ולא מיבעיא לדעת הרמב"ם (פ"ג מרוצח ה"י), דלא סבירא ליה כלל לחלק בין אם הוא מונח שם מתחילה או שהוא כפתו והביאו לשם (כמו שכתבו כמה אחרונים בדעתו עיין מנ"ח מצוה נ"ו), נראה ודאי שהכא גבי בת דכתיב בה מעשה, כל שכן דשרי, אלא אף לדעת התוס' בפרק הכונס (נו. ד"ה "אילמא"), דסבירא ליה דבכאי גוונא חייב משום אש דחשיב כמו חיציו, מכל מקום נראה דהיינו דווקא בנזיקין או ברציחה, דהקפידא הוא רק על הפועל יוצא ממעשיו, מה שאין כן שבת, דעיקר האיסור הוא עצם המעשה והאי לא מקרי מעשה אלא גרם. וסבירא זו מוכחת אי, דאי לא תימא הכי, העמדת כלים מלאים מים כדי לכבות אמאי לא חשב חיציו ויתחייב משום מכבה, אלא ודרי דאף בכה"ג דלענין נזיקין או רציחה חייב - מ"מ לענין שבת שרי.

אמנם איכא דסבירא להו חילוק דתליא רק בין אם נעשה הדבר ודאי ואז אם מתחילה נתכוין לכך מיקרי שפיר מלאכת מחשבת [וחייב, לבין אם לא נעשה הדבר בודאי דשרי], והעמדת כלים מלאים מים או דאין זה ודאי שתגיע הדליקה עד לשם, או מפני שעיקר כוונתו הוואל מנוע מהתפשטות הדליקה אבל אינו מתכוון כלל לכבות את הדולק כבר. וא"כ לפי זה בנידון דידן צריך להיות חייב חטאת, כיון שמתחילה עיקר מחשבתו לכך...

#### שו"ת יביע אומר חלק י - אורה חיים סימן כו

נשאלתי, תבשיל שרובו רוטב ומרק שנצטנן, האם מותר ליתנו על פלאטה של שבת בעודה כבויה, ונדלקת אח"כ ע"י שעון שבת, כעבור שעה, לחמם המאכל בחום שהיד סולדת בו.

תשובה. בחזון איש (סי' לח סק"ב) כתב, דמשום גרם בישול ליכא בהכי, אף שסוף חום לבוא, דגרמא לא אסרה תורה בשבת בכל המלאכות, כדאיתא בשבת (קכ ב) לא תעשה כל מלאכה, עשייה הוא דאסור, הא גרמא שרי. וזה נקרא גרמא, ואפילו איסור דרבנן ליכא. ומיהו לפי מ"ש המרדכי (פרק כל כתבי) בשם רבינו יואל שלא התירו גרם כיבוי אלא במקום הפסד, וכן פסק הרמ"א (סי' שלד סעיף כב), ה"נ בכל המלאכות אסור גרמא בלא הפסד, ובלא"ה יש לאסור בני"ד משום דין שהיה ע"ג כירה ותנור בשבת, שהרי אסרו גם חזרה באינה גרופה שמא יחתה בגחלים, ואפילו בדיעבד שכבר העמיד הקדרה חייב להסירה ולסלקה, שכל שנמצאת הקדרה בשבת באופן שאסרו חכמים משום גזרה דשמא יחתה, אסור, שאין האיסור תלוי במעשה העמדה של הקדרה, אלא כל שנמצאת הקדרה על הכירה בשבת אסור, שלעולם היא בגזרת שמא יחתה. ע"כ.

והנה מ"ש שמה שנעשה ע"י שעון שבת, ומניח הקדרה קודם הפעלת השעון, נחשב גרמא בעלמא, מבואר כיו"ב גם בשואל ומשיב תנינא ח"א (סי' ה), שההדלקה ע"י שעון שבת חשיבא גרמא, וקי"ל עשייה הוא דאסור הא גרמא שרי. וכ"כ המהר"ם שיק (חאו"ח סי' קנז) ד"ה אמנם לדינא. ע"ש. וזהו ע"פ מ"ש בשו"ת זרע אמת (חאו"ח סי' מד)...

<sup>1</sup> משנה ברורה סימן רנ"ג ס"ק צט: "אבל התנורים שקורין ענגליש"ע קיכ"י שדרך הכל לבשל בחול על גביהן מלמעלה איסור גמור יש בזה להעמיד המאכל לחמם ע"י הא"י אפילו קודם הסקה דודאי כונת הא"י בההיסק אח"כ גם בשביל בשול הקדרות [ספר טוב טעם ודעת מהגאון מהרש"ק בסימן קע"ה וכ"כ בשו"ת בית שלמה ח"א סימן נ"ה וכ"כ בשו"ת שואל ומשיב מהדר"ג ח"ג סימן ג' שחלילה לעשות כן ועיין בה"ל]".

ב) נשאר לנו לדון בדין גרמא שלא במקום הפסד... ותמיהני על האחרונים שלא העירו על הרמ"א מכל זה. ועכ"פ הוי פלוגתא במידי דרבנן, ואזלינן לקולא. ע"ש. וכ"כ הרב מנורה הטהורה (סי' שלד, קני המנורה סי"ק כה), שהמיקל בגרם כיבוי שלא במקום פסידא לא הפסיד, שכן משמעות הש"ס (סי' כירה) דשרי אפילו שלא במקום פסידא, אא"כ נאמר שאפשר דאף התם הוי במקום פסידא. ע"ש. והמשנה ברורה בשער הציון (סי' תקיד סי"ק לא) כתב דמ"ש הרמ"א בהגה סי' שלד, דלא שרי כיבוי אלא במקום פסידא, באמת שאותה הגהה אין לה מקור, וכמ"ש הט"ז סימן זה סק"ו, שלא מצינו חבר לשיטה זו, וכ"כ המג"א דהרא"ש לא ס"ל שיטה זו. וכן כתבנו לעיל בביאור הלכה (ר"ס רעז), שכשאנו רואים שאין רוח בחוץ מותר לפתוח הדלת בנחת מעט מעט, ואין לחוש שמא ינשב רוח מבחוץ באותו רגע, דהו"ל גרמא. וכמ"ש הא"ר והמטה יהודה. עכ"ל... וכן מוכח בשלטי הגבורים שכו' דלאו דוקא במקום פסידא, אלא כל שהוא לאיזה צורך שיהיה מותר....

ד) אמנם ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר ח"ב (סי' ו) שנשאל, אם מותר לתת בשבת קדירה עם מאכלים שאינם מבושלים, על כירה חשמלית שאח"כ נדלקת ע"י שעון חשמלי, והשיב להחמיר...., הילכך נראה למסקנא דדינא שיש להתיר בנ"ד, ואין כאן חשש לא משום מגיס ולא משום זילותא דשבת. ע"ש. וכן עיקר להלכה ולמעשה.

#### פסקי הגר"נ גולדברג זצ"ל כת"י

הרמ"א אוסר להניח בשבת מאכל שיש בו איסור בישול במקום בו ידליק הגוי את התנור, ומכאן גם שיש לאסור להניח בשבת מאכל (שיש צורך לבשלו) על גבי פלטה שתידלק בעוד זמן.

לכאורה צ"ע שהרי קיים חילוק בין נכרי לבין שעון שבת כפי שמבואר לעיל בפנים לגבי שעון שבת. ? עיקר הטעם שזה כמבשל בגרמא וא"כ אין לחלק בין גוי לשעון. ואדרבה גוי תלוי ברצון ושעון ברור שידלק.

#### שמירת שבת כהלכתה פרק א אות מט

מט. מים שנתחממו בשבת במיתקן חימום שהופעל בשבת (כגון על - ידי שעון - שבת וכדו'), והוא מיתקן שלא ניתן לשנות בקלות, להגדיל או להקטין את מידת החום של המים, מותר להשתמש בהם מיד עם צאת השבת, בין לשטיפת כלים ובין לרחיצת הגוף וכדו'.

#### שו"ת גבורות אליהו אורח חיים סימן צ"ח:

להעריך מערב שבת מורה שעות שיכבה או ידליק בשבת קודש העלעקטרי, וכן שיבעיר תנור העלעקטרי לחמם התבשיל שעומד בו מערב שבת, מותר, אבל לבשל על ידי זה תבשיל חדש נראה דאסור....

#### אמונת עיתך 96 - עמ' 116 הרב מרדכי וולנוב

יש אומרים שבעשיית פעולה שתוצאתה לא תתרחש מיד אך היא תתרחש ללא שום פעולה נוספת יש איסור דאורייתא יסוד זה הוא על פי דברי התוספות המחייב אדם שקשר אדם אחר בתוך הבית ולאחר מכן הביאו למקום שסוף חמה לבוא ולגרום למיתתו התוספות מחייבו משום שתוצאת המיתה נגרמה על ידי פעולתו של האדם הכופת שהרי ברור היה שהשמש תבוא ויש בדבר סכנת חיים נמצא שלשיטה במקרה שאדם מניח מזמן ה ותגרום לבישול המאכל שהונח ימנגד ש חולקים זו מאכל לא מבושל על פלטה כבויה שתופעל בעוד גזו ס כאשר התוצאה היא ודאית לדעתם מותר להיעזר בשעון שבת להפלטה א ייעשה שום איסור ורק אחר זמן כששעון עוד קודם לכן האדם שהניח את המאכל עבר על איסור תורה ומתירים פעולה בצורה שבשעת הנחת המאכל על יהללו ש להוסיף את דעת הרמ"א שגרמא מותרת בשבת רק במקום השבת יופעל אז תיעשה המלאכה מאליה לשיטתם מותר להניח מרק קר בשבת על הפלטה בשעה שהיא כבויה על אף שבעוד זמן מה תתחיל הפלטה לפעול לכל הדעות הפסד